

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Aralık/December 2024, 7(2): 297-314

İslam'ın Temel Kaynakları Işığında Sihrin Hakikati

The Reality of Magic Considering Islam's Primary Sources

Yusuf Kenan ATILGAN

Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Kalam Anabilim Dalı,
Muş, Türkiye,
yusufkenanatilgan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1971-7090

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 01 Kasım / November 2024
Kabul Tarihi / Date Accepted: 21 Aralık/December 2024
Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December
DOI: <https://doi.org/10.47145/dinbil.1577239>

Atıf / Citation: Atılgan, Yusuf Kenan. "İslam'ın Temel Kaynakları Işığında Sihrin Hakikati".
Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 7/2 (Aralık 2024): 297-314.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.
web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Muş Alparslan University,
Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Öz

Türkçe'de büyü kelimesi ile karşılık bulan sihir kelimesi, Arapça'da çevirme, aldatma, hile yapma, gizli gibi anlamlara gelirken terim olarak hile yapma ve gizli bir sebeple bir şeyi başka bir mahiyete çevirme, söz veya fiillere başvurmak suretiyle olağanüstü bir sonuç elde etme şeklinde tanımlanmaktadır. Tarihi, milattan önce binlerce yıl olarak ifade edilen sihrin, dünyanın farklı bölgelerinde farklı adlar altında ama aynı amaca hizmet eden çok çeşitli uygulamaları söz konusudur. Sihrin uygulanışında bir menfaat, akıl karışıklığı ile ikna, muhabatını aldatma, çevredekilerin gözünü boyama ve ilgili kişileri etki altına alma gibi niyetler yer almaktadır. El çabukluğu, göz boyama, hipnoz, telepati, belli özelliklere sahip bazı maddeleri kullanmak suretiyle de sihir yapılmıştır.

Sihir çatı bir kavramdır. Büyü ile de ifade edilen sihir, çok farklı tasniflere tabi tutulmuştur. Ancak değişik yapılaş şekilleri ve kullanılan materyallerin çokluğu nedeniyle çeşitleri tam olarak tespit edilemez durumdadır. Kur'an'da sihrin geçtiği ayetler incelendiği zaman genel olarak sihir çeşitleri üç grupta toplanabilmektedir. Birinci gurupta; semavi güçlerin yardımıyla yapılan ve tılsım olarak adlandırılan sihir, ikinci gurupta; çeşitli materyaller kullanmak suretiyle ya da hayal kurdurma yoluyla yapılan sihir, son gurupta ise ipe düğüm atılarak ya da ipin üzerine okumak suretiyle yapılan sihir yer almaktadır. Ayetlerde bahsedilen sihirlere, gerçekliği olmayan fakat sihir-büyü inancına sahip olanlar ile bu işi meslek edinen kimselerin iddialarıdır.

Sihir işini meslek edinen insanlar kendilerinin şeytan ve cinlerle temas kurabildiklerini, onlara etki ederek yönetebildiklerini iddia etmişlerdir. Sihir ve büyü işini gerçekleştirebilmek için Allah'a şirk koştukları, şeytana ve yıldızlara taparak onlardan yardım elde etmeye çalıştıkları belirtilmektedir. Günümüzde halk arasında yaygın olarak müracaat edilen sihir çeşitleri genel olarak aktif-pasif ya da ak-kara büyü şeklinde sınıflandırılarak; rukye, azaim, astroloji, tahyil ve şa'beze olarak adlandırılmaktadır.

Hz. İbrahim'in peygamberlik ile görevlendirildiği dönemde Babil, Irak, Şam, Mısır ve Anadolu'da da büyü inancı oldukça yaygın olup, en meşhur uygulamalar gözbağcılık ve hokkabazlık olarak adlandırılmaktadır. Milattan önce Yahudilerin hüküm sürdüğü zaman dilimlerinde ve İslam öncesi Türklerde de sihir-büyü oldukça yaygın olup, gaypten haber veren, hastaları tedavi eden ve efsunlanmış taşlarla rüzgâr estirip yağmur yağdıran Kam'lar (tanrılar, ruhlar ve cinler ile irtibatlı şaman) vardı. Hastaları tedavi için kurşun döktürme, cin çıkarma ve nazarlık oldukça yaygındı. İlahi dinlerin tamamı sihirbaz ve büyücülere karşı tavır takınmış, sihir ve büyüyle uğraşmayı şirk olarak nitelendirmiş ve onların kafir olduklarına hükmetmiştir. Gerekçe olarak sihir ile doğrunun yanlış, yanlışın doğru olarak gösterilebildiği dolayısıyla insanların aldatıldığını ortaya koymuştur. Çünkü sihir ve büyüde her zaman gizemli bir sebep bulunmaktadır. Ayrıca görünüş itibarıyla cezbedici olup, ne şekilde uygulanırsa uygulansın arka planında aldatma ve art niyet bulunmaktadır.

Bakara, A'râf, Yûnus, Şu'arâ ve Tâhâ surelerinde yoğunlaşan sihir ve sihirbazlık ile ilgili anlatılar, Hz. Mûsâ döneminde yaşanan olaylardandır. Ayetlerin bütününe bakıldığı zaman Kur'an'ın büyüü her zaman hayal ettirme, uydurma iş, tuzak, basiretsizlik, gözlerin yanılması ve gözlerin aldatılması bağlamında zikrettiği görülmektedir. Firavun'un sihirbazlarının Firavun'un güdümünde olmaları da *sihir-büyünün* hakikatinin olmadığını aslında gözler önüne sermektedir. Firavun'un sihirbazlara tehditler savurması sihirbazların acziyetini göstermektedir. Yine sihrin kimi yorumcular tarafından iki melek, kimileri tarafından da iki insan tarafından Babil'de insanlara imtihan amacıyla öğretildiği de bir Yahudi gayreti olup Bakara sûresinin 102. ayetindeki ifade Yahudilerin asılsız iddialarını yalanlamak içindir.

Bu makalede sihir kavramının muhtevası, etkisi ve hakikati ile ilgili Kur'an ayetleri ve hadis rivayetleri merkeze alınarak analitik bir çalışma ortaya konmaya çalışılmıştır. Halk arasında yaygın olarak bilinen bu inancın İslam'ın temel kaynaklara uygun olup olmadığı üzerinde durularak tarihsel ve toplumsal seyri incelenmiş gerek Kur'an gerekse hadis rivayetlerinde Allah'ın yeryüzünde yegâne hâkim oluşu ve tevhidi hâkim kılma emrine gölge düşürecek hurafe, bidat ve batıl inancın reddedildiğinin vurgulandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalam, Sihir, Hakikat, Tevhit, Bilgi Kaynağı

Abstract

The term "magic," often corresponding to the Turkish word büyü, derives from the Arabic sihr, which linguistically encompasses meanings such as alteration, deception, trickery, and concealment. As a technical term, it is defined as employing deception or hidden causes to transform something's nature or achieving extraordinary results through specific words or actions. Magic, whose origins date back thousands of years BCE, has been practiced under various names across different regions of the world, yet with the shared purpose of manipulation and influence. Its application often involves intentions such as personal gain,

inducing confusion, deception, mesmerizing onlookers, or exerting influence over individuals. Methods include sleight of hand, optical illusions, hypnosis, telepathy, or the use of specific materials with properties. Magic (sihr) is an overarching concept referred to as büyü. It has been classified into numerous categories, yet the diversity of its practices and materials has rendered a comprehensive taxonomy nearly impossible. When analyzing the Qur'anic verses where magic is mentioned, the forms of magic can generally be grouped into three categories: (1) magic performed with the aid of celestial forces, often termed talismanic magic; (2) magic achieved using materials or by inducing illusions; and (3) magic involving actions such as knot-tying or recitations over objects. The magic described in the Qur'an is portrayed as lacking true reality and is instead associated with claims made by those who profess belief in magic or by practitioners who commercialized the craft. Practitioners of magic claim to have contact with jinn and devils, asserting that they can manipulate these beings. To achieve their magical outcomes, they are said to commit shirk (associating partners with Allah), worship devils or celestial bodies, and seek their assistance. In contemporary society, common forms of magic are generally categorized as active-passive or white-black magic and include practices such as ruqya (incantations), aza'im (invocations), astrology, illusionary tricks (tahyil), and sleight of hand (sha'baza).

During the time of the Prophet Ibrahim's mission, belief in magic was widespread in regions such as Babylon, Iraq, Syria, Egypt, and Anatolia. The most notable practices of that period included illusionary tricks and sleight of hand. Similarly, magic was prevalent among the Israelites prior to Islam, as well as among pre-Islamic Turks, where shamans (kam) -believed to be in contact with deities, spirits, and jinn-engaged in practices such as foretelling the unseen, healing the sick, and using enchanted stones to summon wind or rain. Among such rituals were the use of molten lead for healing, exorcisms, and protective talismans against the evil eye. All divine religions have taken a firm stance against magicians and sorcerers, condemning magic as shirk and declaring its practitioners as disbelievers. The justification lies in magic's capacity to present falsehood as truth and truth as falsehood, thereby deceiving and misleading people. Magic and sorcery invariably involve a concealed motive, appearing superficially alluring but ultimately grounded in deceit and malice, regardless of their form or application.

The Qur'anic narratives about magic, concentrated particularly in Surahs Al-Baqarah, Al-A'raf, Yunus, Ash-Shu'ara, and Taha, primarily recount events from the time of Prophet Musa. A comprehensive analysis of these verses reveals that the Qur'an consistently refers to magic as an act of illusion, fabrication, deception, or visual misrepresentation. For instance, the magicians serving Pharaoh exemplify how magic is devoid of inherent reality, as their subservience to Pharaoh's threats underscores their inability to perform genuine miracles. Furthermore, interpretations attributing the teaching of magic to two angels or humans in Babylon, as mentioned in Surah Al-Baqarah (2:102), have been identified as distortions stemming from Judaic influences, with the verse explicitly refuting such unfounded claims.

This article endeavors to conduct an analytical study centered on the content, influence, and reality of the concept of magic, drawing upon Qur'anic verses and prophetic traditions (ahadith). It examines the historical and societal trajectory of this belief, questioning its compatibility with Islam's primary sources. The findings emphasize that Islam unequivocally rejects superstitions, innovations, and false beliefs that undermine Allah's singular sovereignty and the principle of monotheism (tawhid), as established in both the Qur'an and the Sunnah.

Keywords: Theology, Magic (Sihr), Reality, Monotheism, Source of Knowledge

Giriş

Arapça'da "s-h-r" fiil kökünden türeyen sihir kelimesi; yükselmek, kabarmak, ölçüyü aşmak, kopmak ve terk etmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır.¹ Terim olarak ise; sihirbazın eliyle gizlice yapmış olduğu şeylerden gözleri uzak tutarak gerçekleştirdiği türden, kandırmaca olup aslı olmayan hayali şeyler anlamındadır.² Aldatma, latif (ince) olma, bir şeyi gerçeğinden aykırı olarak hayal ettirme, olduğundan farklı bir şekle dönüştürme, işlerin sebepleri bilinmeyen şekillerde ortaya çıkması,³ sebebi gizli ve saklı olan latîf şey,⁴ göz boyama,⁵ bazı söz veya fillere başvurmak suretiyle olağanüstü bir sonuç

¹ Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1995), 365.

² Rağîp el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Marife), 226.

³ Tehânevî, *Keşşâfu Istîlâhâtî'l-Fünûn* (Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1984), 467; el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâ'în, 1984), 2/679; Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed, *Tehzîbu'l-Luga* (Kahire: Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, 1967), 13/456.

⁴ Cürcânî, Ali b. Muhammed, *Ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1995), 432.

⁵ İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerriya, *Mücmelü'l-Lügâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1986), 3/488.

elde etme anlamlarına gelmektedir.⁶ Sihir, gizli varlıklara sıra dışı işler yaptırmak olarak da tanımlanmıştır.⁷

Sihir büyüü de içine alan daha genel bir kavram olmasına rağmen, büyü ile aynı anlamda kullanılan bu tür davranış biçimlerine efsun veya sihir isimleri de verilmekte olup, birtakım olağandışı neticeler elde etmek için başvurulmuş gizli işlem ve davranışlardır.⁸ Türkçede sihir kelimesi ile sihrin kastedildiği büyü, efsun, sihirbazlık, gözbağcılık, cadılık kelimeleri de kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra; kehanet, göz boyama, falcılık, cincilik ve illüzyon kelimeleri de sihir-büyü kategorisinde değerlendirilmektedir.⁹ Ayrıca; tılsım, havas ilmi, azaim, hiyel ve göz boyama, ilmü't-tevehhüm, nemime ve gammazlık terimleri de kullanılmaktadır.¹⁰ Bu işler ustalık ve beceri gerektiren işlerdir.¹¹

Gazzâlî de (ö. 555/1111) sihri, yıldızların doğuş yerleri tespit ve hesap edilerek maddelerdeki özellikleri bilmeye faydalanılan bir ilim olarak tarif etmiştir.¹² Ehl-i sünnet mütekelim Râzî, "sebebi ve illeti gizli kalan, hakikatının dışında görünen tüm işleri" sihir olarak nitelendirmiştir.¹³ Sihir aynı zamanda bir şey veya olayın hakiki mahiyetinin tam tersine yeni bir şeyin görülmesine sebep olan faaliyettir.¹⁴ Şîi müfessir Tabâtabâî (ö. 1981) de sihri, "gerçekliği olmayan şeyleri ortaya koyup göstererek insanların duyularını etkileme sanatı" şeklinde tanımlamıştır.¹⁵

Sihir yapan kimseye *sihirbaz*, *büyücü*, *kam*, *kâhin*, *şaman* ve *hekim* gibi isimler verilir. Sihir yapan kişi (sihirbaz); el çabukluğu marifetiyle bizzat gözü ve görme fiilini şaşırtarak aldatan hokkabazlık olarak adlandırılan; ayrıca ışık (yansıma) ve renk (karışıklığıyla) algı yanılmasına dayalı bir aldatmaca yaparak illüzyon, manyetizma, hipnoz ve telepati gibi yöntemlere müracaat etmektedir. Büyücü bundan biraz farklı olarak; kötülük vasfını üzerinde taşıyan başka varlıklardan yardım almaya çalışarak ya da bunu yaptığını iddia etmek suretiyle gizemli sözler sarf edip muska ve benzeri materyalleri kullanmaktadır.¹⁶

Cahiliye toplumlarının vazgeçilmez uygulamalarından biri olan sihir, doğru bilgiye ulaşma imkanlarının arttığı günümüzde insanların, gerçekliği bulunmayan bu uygulamalardan hâlâ beklenti içerisinde olması konunun ihmal edilemeyecek kadar önemli olduğunu göstermektedir. Konu Müslümanlar açısından ele alındığında Bakara sûresi 102. ayette sihir öğretmeleri sebebiyle şeytanların kafir olduklarının ifade edildiği görülmektedir. İslam alimleri de sihrin haram olduğunu belirtmişlerdir. Buna rağmen Müslüman toplum tarafından ilgi gösterildiği de bilinmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de sihir kelimesi yaklaşık altmış yerde zikredilmektedir. Sihrin zikredildiği ayetlerin bağlamına dikkat edildiğinde inkarcıların sihir olarak niteledikleri olağanüstü olaylara Kur'an mucize olarak açıklama getirmiştir. Hadis kaynaklarında da konuyla alakalı pek çok rivayet bulunmaktadır. Dolayısıyla konu tefsir, hadis, kelim ve tasavvuf alanlarına ait kaynaklarda çokça ve detaylıca işlenmiştir. Bu çalışmada sihir ve büyü, günümüzde artık uygulanmayan türler değil toplumda yaygın bir şekilde müracaat edilen uygulamalar ana başlıklar altında kelami açıdan değerlendirilecek sihir-mucize karşılaştırmasına girilmeyecektir.

1. Orta Doğu'da Sihrin Ortaya Çıkışı, Çeşitleri ve Halk İnanışları

1.1. Sihrin Tarihi

Kaynaklarda sihrin tarihinin milattan önceye dayandığı ve binlerce yıl önceden beri uygulandığı belirtilmektedir. Tarihin çok eski devirlerinden bu yana toplumlar üzerinde etkili olmuş bir inançtır.

⁶ İbnü'l-Manzûr, *Lisanü'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1887), 6/344.

⁷ Ebü'l-Bekâ, *Külliyât* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 510.

⁸ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Rehber Yayınları, 1990), 149.

⁹ Komisyon, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988), 238.

¹⁰ Râzî, Fahreddîn b. 'Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 3/202-204.

¹¹ Halil b. Ahmed, Ebu Abdirrahman Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988), 3/135.

¹² Ebü Hâmid Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din* çev. Ahmet Serdaroglu (İstanbul: Bedir Yayınları, 1995), 1/77.

¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 1/619.

¹⁴ Çağfer Karadaş, "Büyü ve Din -İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme", *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1/1, (Sakarya 2004), 112.

¹⁵ Tabatabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân* (Tahran: Dâru'l-Kütübü'l-İslâmiyye, trz.), 8/226.

¹⁶ Mustafa Varlı, *Bid'at, Hurafe ve Batıl İnançlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999), 354.

Mağara duvarlarına yapılmış resimler ve tarihi buluntular hemen her toplumda sihrin mevcut olduğunu ispatlamaktadır. Babil, Harran, Mısır ve Hint bölgelerinde bu kültürün yaygın olduğu bilinmektedir.¹⁷

Mısır'da yapılan kazılarda, daha çok harflerin ve kelimelerin esrarına dayanan büyü türünün varlığına rastlanmıştır. Sihir, Mısır'da firavunların hâkim olduğu dönemler ile aynı tarihlerde varlık gösteren Babil topraklarında da yaygın ve revaçtadır.¹⁸ Bunların yanında Hristiyan Asur halkı ile Katolik mezhebine mensup Keldaniler de Orta Doğu'da varlık göstermiş olup özellikle Keldaniler¹⁹ sihir işlerinde çok ilerlemişlerdir. Keldaniler, varlık âleminde cereyan eden olayların yıldızların etkisiyle meydana geldiğini iddia ederek hayrın ve şerrin, fayda ve zararın kaynağını semavi cisimlere dayandırıyorlardı. Her bir yıldıza bir put yapıp çeşitli koku, tütsü ve efsunlarla sunular yapıyorlardı. İyilikler için Müşteri, savaşmak ya da zarar vermek için Zühal, afet ve salgın hastalıklardan korunmak için Merih yıldızlarına tazimde bulunuyorlardı.²⁰

Sihir; Eski Yunan, Roma, Mezopotamya, Arabistan, İran, Mısır, Hindistan Çin ve bu bölgelere yakın coğrafyalarda sıkça rastlanan bir meslek olmuştur.²¹ Japonya ve Hindistan'da da büyüye çok rağbet edilmekte özellikle hastalıkların tedavisi için çok çeşitli yöntemler kullanılmaktaydı.²² Bununla birlikte sihir çok değişik sebeplerle yapılmıştır. Bunlar; korkutma, ümitlendirme ve meraklandırma şeklinde üç başlık altında toplanmaktadır.²³

1.2. Sihir Çeşitleri

Sihirde her daim menfaat, akli karıştırıp ikna etme, aldatma, göz boyama, muhatabını etki altına alma gibi niyetler yer almaktadır. Sihrin farklı milletlerde ve farklı bölgelerde tek bir şekilde değil birçok şekillerde uygulandığı görülmektedir. El çabukluğu, göz boyama, hipnoz, telepati, belli özelliklere sahip bazı maddeleri kullanmak suretiyle de sihir yapılmıştır.

Sâbiiler ile Cahiliye Arapları; insanları buhur ve benzeri şeyler kullanarak ya da hipnoz etmek suretiyle cinleri, yıldızları veya başka güçleri yardıma çağırarak sihir yapmışlardır. Bazı âlimler farklı şekillerde kategorize ederek semavi varlıklarla temas kurularak yapılan sihri; *tılsım*, nefsin gücüyle yapılan; *sihir*, insanların hayal gücüne etki ederek olmayan şeyleri varmış gibi göstermek şeklinde olanı; *şa'beze* olarak isimlendirmişlerdir.²⁴

Kur'an-ı Kerim'de sihrin geçtiği ayetleri incelediğimiz zaman genel olarak sihir çeşitlerini üç grupta toplayabiliriz. Birinci grup; tılsım diye isimlendirilen, semavi güçlerden yardım almak suretiyle yapılan sihir, ikinci grup; hayal ettirme ve çeşitli araç-gereç kullanarak yapılan sihir, son grup da; ipe okunarak düğüm yapılarak yapılan sihirdir.²⁵

Günümüze gelindiğinde ise halk arasında yaygın olarak müracaat edilen sihir çeşitleri; *rukye*, *azaım*, *astroloji*, *tahyil ve şa'beze* olup genel olarak *aktif-pasif* ya da *ak-kara* büyü şeklinde sınıflandırılmaktadır. Büyücü ve sihirbazların şeytan ve cinlere yaklaştıkları, yıldızlara taptıkları, Allah'a şirk koşmak suretiyle şeytana taptıkları ve yardım elde etmeye çabaladıkları söylenmektedir.²⁶ Orta Doğu halkları, kutsal varlıklara kurban sunarken sihir ve büyü için de kurbanları kullanmışlardır.²⁷ Dinsel geleneklerinde kutsal varlıklara sunulan kurbanların en önemli işlevlerinden birisi, bunların sihir, büyü ve astroloji malzemesi olarak kullanılmalarıydı.

Birçok farklı şekilde tasnife tabi tutulan sihir-büyü, çok değişik yapılaş şekilleri ve kullanılan

¹⁷ İhvani Safâ, *Resâilü İhvani Safâ* (Beirut: Dâru'l-Marife, 1957), 4/298.

¹⁸ *Kur'an-ı Kerim Meâli* çev. Hayrettin Karaman vd (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/102.

¹⁹ Râzî, *Mefâtilü'l-Gayb*, 3/224.

²⁰ Ali Osman Ateş, *Kur'an ve Hadislerle Göre Cinler ve Büyü* (Ankara: Beyan Yayınları, 2011), 195.

²¹ Varlı, *Bid'at, Hurafe ve Batıl İnançlar*, 356.

²² Hikmet Tanyu, "Büyü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/501-506.

²³ Hüseyin Doğan, "Sihir Din İlişkisi" *XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı & Gnostik ve Okültizm Sempozyumu*, (2012), 521-525.

²⁴ İbn Haldûn, *Mukaddime* haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 344.

²⁵ İlyas Çelebi, "Geçmişten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi" *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9, (2002): 238.

²⁶ Lütfullah Doğan, *Kur'an'a Göre Cin-Şeytan* (İstanbul: Şule Yayınları, 1998), 67.

²⁷ Şinasi Gündüz, "Eski Harran'da Sihir ve Büyü Ritüeli Olarak Kurban" *Milel ve Nihal: inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi*, 2/1, (2004): 6.

materyallerin çokluğu nedeniyle çeşitleri tam olarak tespit edilemez durumdadır. Ancak Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) sihri sekiz grupta ele almıştır;

1. Keldani (*Babil-Sabii*) sihri de denilen, semavi kuvvetler ile yer kuvvetlerini birleştirmek suretiyle yapıldığı iddia edilen tılsım.

2. İnsan ruhunu temizlemek suretiyle bazı güçler elde edeceğini ve böylelikle hem kendi hem de başka bedenlerde etki yapabileceğine inanılan evham ve güçlü ruh sahipleri büyüydür. Riyazat, havas, rukye, uzlet ile manyetizma, hipnotizma vb. uygulamalardır.

3. Cinler eliyle yapılan sihirler olup Azaim ya da Cincilik olarak anılan adlandırma.

4. İllüzyon diyebileceğimiz göz bağlayıcılığı ya da el çabukluğu ile hayali hakikat şeklinde göstermektir. Aslında duyu organlarının aldatılması olan bu durum *Şa'beze* ya da *hokkabazlık* diye de adlandırılır.

5. Birtakım eşya ve aletler yardımıyla yapılan sihir türüdür ki Firavun'un sihirbazlarının ip ya da değneklerin içine *cıva* yerleştirmeleri örneğinde olduğu gibidir.

6. Bazı cisim ya da ilaçlar yardımıyla yapılan sihir türüdür. Saç teli, tırnak, vücuttan alınabilecek herhangi bir şey ile yapılabilir. Kadavra, kan ve dışkı gibi dinen pis sayılan her şey sihirbaz için bir ilaç malzemesi olabilmektedir.

7. Sihirbazların şarlatanlık yaptıkları, etkileyici söz ya da konuşmalarla muhataplarını etki altına alıp, kendilerini yücelterek kendilerinin olağanüstü olduklarına, cinleri yönettiklerine inandırmaları suretiyle yapılabilmektedir.

8. Yalan haberler, iftiralar, birtakım tahrikler ve telkinler ile dedikoduculuk diyebileceğimiz *nemmanlık* ve *gammazlık* yapmak suretiyle insanların arasını bozup, çıkar sağlayarak yapılan sihirdir.²⁸

1.3. Halk İnanışları

Babilliler döneminde cahil halk kesimi, *tevhid* inancına aykırı bir şekilde sihirbazların herhangi bir şeyin şeklini ve kimyasını değiştirebildiğine inanmaktaydı. Sihirbazın olağanüstü gücü ile bir insan bir hayvana dönüşebilmekte ya da birtakım cisimlerle mesela süpürge ile bir yerden bir başka yere kıtalar arası mekânsal ve zamansal değişiklik yapabilmekteydi. Halkın bu cehaleti sebebiyle sihirbazlarda işlerini çok daha kolay bir şekilde yürütebilmekte hatta melikleri bile etkileyebilmekteydi. Hz. İbrâhim'in peygamberlik ile görevlendirildiği zaman dilimine denk gelen bu dönemde Babil, Irak, Şam, Mısır ve Anadolu böyle bir inanca sahipti. Hz. İbrâhim ile *tevhid* inancı yerleşmiş, aradan geçen zaman içerisinde bu ve benzeri inançlar ile çok şiddetli mücadeleler sergilenmiştir.

Mısır'da da *gözbağcılık*, hayali şeyleri gerçekmiş gibi gösteren *hokkabazlıklar* yürürlükte idi. Peygamberlik ile görevlendirildiği Firavun döneminde Hz. Mûsâ bunların bütün hilelerini bir bir ortaya çıkarmıştır. Özellikle *illüzyoncu* sihirbazların içinde *cıva* olan ip veya sopalarını yere atmaları ve güneşin etkisi ile işlevsiz kalması neticesinde, mucize olarak Hz. Mûsâ'nın asası onları yakalayıp yutmuştu. Firavunlar devrinden sonra tevhidin hakimiyeti gerçekleşince dönemin sihirbazları ve sihirleri de tarihin derinliklerine gömülmüş oldu.²⁹

Milattan önce 10. yy. civarında Yahudilerin hüküm sürdüğü zaman dilimlerinde de sihir ve sihirbazlık oldukça yaygın idi. Sanatkârlar, mimarlar ve inşaat ustalarından dalgıçlara kadar toplumun her kesiminden sihirbazlar vardı.³⁰ Bazı sihirbazlar, cinleri yönetmek, gönüllü etkilemek gibi konularda çeşitli efsun ve sihir kitapları yazdılar. Geçmiş ve gelecek hakkında efsaneler, masallar, yalanlar yayımladılar. Birtakım hurafelerle gerçekleri bulandırdılar; cinlerin ve şeytanların gaybı bildiğini yayarak insanları aldattılar. Büyü de sihir gibi en fazla Yahudiler arasında yayılmıştı.³¹ Hz. Süleyman devrine denk gelen bu zaman diliminde yine *tevhid* inancı galip gelmiş; tüm sihirler ve sihirbazlar iptal edilmişti.³² Yahudi ve Hristiyan yetki sahipleri tarafından büyü ve sihir işiyle uğraşanlara çok ağır cezalar getirilmiş, yine de bunların uygulanması engelleyememişlerdir.³³ İncil'de her ne kadar

²⁸ Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, 2/224-231; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eflatun Matbaacılık, 2015), 1/367.

²⁹ Halis Albayrak, *Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi* (İstanbul: Şule Yayınları, 1996), 84.

³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/497.

³¹ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1933), 1/135-136.

³² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/439.

³³ İlyas Çelebi, "Sihir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/170-172.

Kur'an'da olduğu gibi şirk ya da irtidat olarak değerlendirilmese de hususen zarar verme niyeti taşıyan çeşidi yanlış görülmüştür. Örneğin haç takan bir Hristiyan kendisine nazar değmeyeceğine inanmıştır.³⁴ Görüldüğü üzere semavi dinlerin yaşayan kültürlerinde büyü ve sihir inancının etkileri devam etmektedir.

İslam öncesi Türklerde de sihir-büyü oldukça yaygın olup, *gaypten haber veren, hastaları tedavi eden ve efsunlanmış taşlarla rüzgâr estirip yağmur yağdıran Kam'lar* vardı.³⁵ Hastaları tedavi için *kurşun döktürme, cin çıkarma ve nazarlık* oldukça yaygındı. Kam, hastaları sihirle tedavi ederdi. Günümüzde bu inanç İslami öğelerin de eklenmesiyle ocak olarak adlandırılan bir geleneğe dönüşmüş ve etkin olarak faaliyet halindedir.³⁶

Tevhide inananlar ile inanmayanlar arasındaki mücadele tarih boyunca devam edegelmiştir. *Tevhid* karşısında kazanamayacaklarını ne zaman anlamışlarsa hemen karşı mücadeleye girişmişler ve bu uğurda her türlü imkânları kullanagelmışlerdir. Hz. Muhammed (sav) döneminde de sihirden-büyüden vazgeçmemişler aksine Hz. Peygamberi daima sihirbazlıkla itham etmiş, hakikatleri örtmekten hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Hatta kaynaklarda bulunan bazı hadislerde Yahudi Lebîd b. A'sam tarafından Hz. Peygamber'e zarar vermek amacıyla sihir yapıldığı anlatılmaktadır.³⁷

Büyünün yegâne amacı menfaat elde etmektir. İnsanları tesir altına almak suretiyle insan ve olayları yönetmek, mal ve para kazanmak, muhababını kâr ya da zarara uğratmak, hasta etmek ya da iyileştirmek, öldürmek ya da yaşatmak, istediği birini kendine bağlamak gibi amaçlarla birtakım güçlere sahip olan ya da ilişkili olduğuna inanılan kimselere yaptırılmaktadır. Karı koca veya insanların arasını açmak, insanların bazı yeteneklerini kullanamaz hale getirmek, dilini düğümletmek, uyutmamak, malına zarar vermek, kız kaçırmak, sakatlamak, insanların bahtını bağlamak şeklinde tamamen tuzak kurma ve aldatmalar şeklindeki uygulamalar birer örnektir.³⁸ Oysa büyücü-sihirbazın karı kocanın arasını açmak, birbirlerini sevmeyenleri birleştirmek, birbirlerini sevenleri ayırmak, kaybolmuş olan eşyayı geri getirmek gibi bir yetkinliği bulunmamaktadır. Çünkü bu durum Allah'ın emirlerine aykırıdır. *Tılsım, muska, düğüm* vb. şekillerde *sihir-büyü* yapılabileceğine inanmak bir cehalet göstergesidir. Sihirbazlar yaptıkları sihirlerde istediklerini elde edebilselerdi, yaptıkları işin karşılığında geçimlerini temin etme derdine düşmezlerdi. "Unutmamak lazım ki bu tip girişimciler modern dünyada da kendi iş sahalarını olabildiğince genişletmek için form değiştirmişler; pek çok hastalık ve rahatsızlığın sebebini, göremediğimiz ama kendilerinin hükmettiği "görünmezlere" bağlamakta ve bunun için her türlü vasıtayı ve özellikle de dinî metinleri kullanmaktadırlar."³⁹

Şüphesiz ki sihir bir beceri işidir. Sözde, konuşmada ya da hitabetteki beceri de sihir olarak adlandırılmıştır.⁴⁰ Tek işlevi gözleri yanıltma olan, el çabukluğu ile faaliyet bulan bir aldatma, bir oyun ve şarlatanlık becerisidir. Müslümanlar sihire-büyüye inanmakla, sihirbazların asla sahip olmadıkları bir takım ilahi güçleri onlara yüklemiş olmaktadır.

Toplumsal olayların sosyolojik değerlendirme konusu yapılmadığı, bilimin gelişmediği ve insan psikolojisinin göz önünde bulundurulmadığı zamanlarda halkın kendi bünyesinde ürettiği gizemli inanışlar yaygınlaşmıştır. Bunun neticesinde insanlar ve toplumlar *sihir-büyü* düzenbazlıklarına inanmışlar ve bilinmeyene karşı bir korku üretmişlerdir. Söz konusu toplumlarda cinlere ve bir takım hayali varlıklara olağan üstü güç yüklenerek beklenmeyen olumsuz gelişmeler sihire-büyüye ya da cin çarpmasına bağlanmıştır.

2. Kur'an ve Hadislerde Sihir Konusu

2.1. Sihir ile İlgili Ayetler ve Yorumlar

³⁴ Hatice Kübra Uygur, "İslam, Hristiyanlık ve Yezidilik Perspektifinde Büyüsel Pratikler: Mıdyat Örneği", *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* sayı: 1 (2013): 158, 162.

³⁵ *Kam; tanrılar, ruhlar ve cinler ile irtibatlı şaman.*

³⁶ Sami Kılıç, "Çocuk Sahibi Olmak İçin Dinsel-Sihirsel Bir Uygulama: İrk Atma Ocağı (Takmak Köyü-Elif İskeçe Örneği)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* sayı: 63 (2012): 304.

³⁷ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahîh-i Buhârî* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987), "Tıp", 49; "Edep", 56; Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc. *Sahîh-i Muslim* (İstanbul: İrfan Yayınları, 1988), "Selam", 43.

³⁸ Varlı, *Bid'at, Hurafe ve Batıl İnançlar*, 356.

³⁹ Osman Cengiz, "Sihir Kavramı Üzerine Semantik Bir İnceleme", *DEÜİFD* 48 (2018): 170, 169-200.

⁴⁰ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 135.

Sihrin inanç olarak kabul gördüğü ve sihirbazın etkin olduğu toplumlarda bazı peygamberler sihirbazlıkla itham edilmişlerdir. Buna Hz. Peygamber de dahildir.⁴¹ Ancak sihir ve türevleri ile ilgili ayetler Kur'an bütünlüğü içerisinde değerlendirildiği zaman gerçek ortaya çıkmaktadır. *"Tuttular, Süleyman'ın mülküne dair şeytanların uydurup, takip ettikleri şeylerin ardına düştüler. Halbuki Süleyman kafir olmadı. Fakat, o şeytanlar kafir oldular. İnsanlara sihir öğretiyorlar ve Babil'de Harut ve Marut adlı iki melek üzerine indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o ikisi, "biz ancak imtihan için gönderildik, sakın sihir yapmayı caiz görüp de kafir olma!" demedikçe bir kimseye öğretmezlerdi. İşte bunlardan kişi ile karısının arasını ayırarak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar veremezler. Kendilerine zarar ve menfaati olmayacak bir şey öğreniyorlardı. Yemin olsun ki, büyüü her kim satın alsa, elbette onun ahirette bir nasibi yoktur, bunu muhakkak biliyorlardı. Ama canlarını sattıkları o şey ne çirkin bir şeydi; keşke onu bilselerdi."*⁴²

İslam bilginlerinin bir kısmı yukarıdaki ayetin tefsirinde sihrin bir hakikatinin olmadığını, sihri meslek edinen ve ona inanan insanların şirke düşerek kafir olduklarını söylemişlerdir. Onlara göre sihrin iki çeşidi vardır: "Biri uygulayıcısının tekfir edileceği sihirdir. Bunu icra eden kimse Müslüman ise ölüm cezasına çarptırılır, çünkü onun fiili irtidad sayılır. Diğeri ise uygulayıcısının küfre nispet edilemeyeceği sihirdir, bunu icra edene ölüm cezası verilmez. Ancak bulunduğu yerde insanları öldürmek, mallarına el koymak gibi bozgunculuk yaparsa ölümüne hükmedilebilir. Böylesi yol kesen gibi olup öylelerine uygulanan ölüm vb. cezalar buna da uygulanır. Tövbe ettiği takdirde tövbesi dikkate alınır."⁴³

Müşrik kafirler, Hz. Süleyman'ı sihir yaparak iktidar olmakla itham etmişlerdi. Bu iddia onun küfre düştüğü iftirasıdır. Ayette Hz. Süleyman'ın sihir ile alakasının olmadığı ve onların iddia ettiği gibi kafir de olmadığı dile getirilmiştir.⁴⁴ Bu ayetlerle ilgili kaynaklarda tamamen isrâiliyyâta dayanan ve doğru olmayan başka bazı iddialar da vardır: "Güya melekler Allah'a: Adem oğullarının çok günah işlediklerini söylemişler, Yüce Allah da onlara demiş ki: 'Ben onları, size vermediğim birtakım illetlere mübtelâ kıldım. Eğer o illetleri size verseydim, siz de onlar gibi yapardınız.' Melekler: 'Hâşâ, seni tenzih ederiz.' demişler, Allah da içlerinden iki kişi seçmelerini emretmiş, melekler Hârût ve Mârût'u seçmişler. Allah, Hârût ve Mârût'u insan oğlunun şehvetlerine mübtelâ kılıp Babil'e indirmiş. Bunlar güzel bir kadına rastlamışlar, kadından kâm almak istemişler. Mecusi olan bu kadın önce bunları kendi dinine davet etmiş, kabul etmemişler. Sonra kadın bir put çıkarmış, demiş ki: Ya bu puta tapacaksınız ya şu adamı öldüreceksiniz ya da şu şarabı içeceksiniz. Aksi taktirde kendilerine teslim olmayacağını söylemiş. Onlar da daha hafif diye son şıkkı kabul edip şarap içmişler. Şarap içip sarhoş olunca zinâ etmişler ve orada bulunan bir insan kendilerini ihbar eder düşüncesiyle onu da öldürmüşler, puta da tapmışlar. Allah da onları ya dünya ya da ahiret azabından birini seçmekte serbest bırakmış. Birincisini seçmişler. Bu yüzden Allah'ın emriyle ayaklarından baş aşağı asılmışlar. İşte Bâbil'deki insanlar bunların yanına gelirmiş, bunlarda onlara büyü öğretirlermiş. Fakat büyü öğretirken onları uyarırlar, kendilerinin bir fitne olduklarını, insanların denenmesi için büyü öğrettiklerini, bu bilgileri kötüye kullanmanın küfür olduğunu söylerlermiş. Bu rivayetlerin zayıf ve garip olduğunu Râzî, bunların aslının olmadığını çeşitli yollarla isbat etmiş, İbn-i Kesir de bu rivayetlerin zayıf ve garip olduğunu belirtmiştir."⁴⁵

"Sonra onların ardından Firavun ve kavmine mucizelerimiz ile Musa'yı gönderdik, fakat tuttular o mucizeleri inkâr ettiler. Lakin, bak o bozguncuların sonu nasıl oldu? Musa dedi ki: "Ey Firavun! Bil ki ben

⁴¹ İshak Özgel, "Bir Üstünlüğün İtirafı Anlamında Kur'an'da, Muhalifler Tarafından Peygamberlerin Sihirbazlıkla İtham Edilmeleri", 120.

⁴² el-Bakara, 2/102; açıklama: Hâkim yoruma göre Hârût ve Mârût birer melek isimdir. Kur'an'da ve sahih hadislerde haklarında ayrıntılı bilgi yoktur. Tarih ve tefsir kitaplarındaki bilgiler ise 'israiliyat' denilen rivayetlere dayandığı için muteber sayılmaz. Ayet'in asıl maksadı Hz. Süleyman'ı Yahudilerin iftiralarından tenzih etmek, kötülüğün kaynağının peygamberler veya melekler değil, şeytanlar veya şeytan tabiatlı cinler ya da insanlar olduğunu, meleklerin insanlara telkin edeceği bilgileri birer imkân ve dolayısıyla imtihan sebebi bilip bunları hayırlı konularda değerlendirmek gerektiğini anlatmak, böylece müminleri hurafelerden, yanlış inanç ve uygulamalardan korumaktır. Detaylı bilgi için bkz.: Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vilâtu'l-Kur'an* thk.: Ahmed Vanlıoğlu (İstanbul: Dârü'l-Mîzân, 2005), 1/218-220.

⁴³ Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, 1/220-221.

⁴⁴ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 1/128.

⁴⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 1/203-211.

alemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir Peygamberim..." "Birinci vazifem Allah'a karşı haktan başka bir şey söylemememdir; gerçek şu ki ben size Rabbinizden açık bir delil ile geldim. Artık İsrail oğullarını benimle beraber gönder." Firavun dedi ki: "Eğer bir mucize getirdiyse ve doğru söylüyor isen getir de onu göster." Bunun üzerine O (Musa) da asasını yere attı. Bir de ne görsünler o koskoca bir ejderha kesiliverdi. Elini (yeninden) çıkardı, seyredenler ne görsünler o bembeyaz parlıyor. Firavun 'un kavminin ileri gelenleri dediler ki; "Bu şüphesiz bilgiç bir sihirbaz. Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Bu durumda ne buyurursunuz?" (Onlar) dediler ki "Onu ve kardeşini egle (tut) ve şehirlere toplayıcılar yolla." "Sana mahir (usta) sihirbazların hepsini getirsinler." Bütün sihirbazlar Firavuna geldiler ve dediler ki; "Şayet galip gelenler biz olursak mutlaka bize bir mükafat var değil mi?" "Evet, hem o vakit siz elbette gözdelerdensiniz" dedi. (Sihirbazlar), Ya Musa! Sen mi hünerini ortaya atacaksın, yoksa atanlar biz mi olacağız?" dediler. (Musa), "Siz atın!" dedi. Ne zaman ki atacaklarını attılar, insanların gözlerini büyülediler ve onları dehşete düşürdüler; hasılı büyük bir sihir gösterdiler. Biz de Musa'ya, "Asanı bırakıver" diye vahyettik; bir de baktılar ki, o, onların bütün uydurduklarını yalayıp yutuyor⁴⁶. Artık hak meydana çıktı ve onların bütün yaptıkları boşa gitti. (Firavun ve kavmi) yenildiler ve oradan aşağılanmış olarak geri döndüler. Sihirbazlar hep birden secdeye kapandılar."⁴⁷

Firavun'un danışmanları, Mûsâ'nın bir sihirbaz olduğu kanıtlanırsa, halkın gözünde peygamber olarak itibar kazanmasının önlenebileceğini ve böylece bu meselenin halledilebileceğini düşündükleri için bu teklifi yapmışlardı. Hz. Mûsâ döneminde sihir çok yaygın, sihirbazlar da itibar olduğu için onun mucizeleri sihirbazları mağlup edecek harikalar şeklinde tezahür etmiştir. Kalam alimleri, çeşitli devirlerdeki peygamberlerin gösterdikleri mucizelerin, daha çok o devirlerdeki toplumların değer verip ilgi duydukları konulara ilişkin olduğunu belirtirler. Mâtürîdî (ö. 333/944), yukarıdaki ayetlerde Hz. Mûsâ'nın Firavun ve çevresine gönderilişine, mucizelerin gösterilmesine ve Firavun'un inkârı üzerine yoğunlaşmaktadır. Mâtürîdî, Hz. Mûsâ'nın mucizelerinin Firavun'un ileri gelenleri ile halka yönelik olmasına rağmen özellikle liderlerin peygamberlere karşı çıkmasının halkı da etkilediğine dikkat çekmektedir. Firavun'un sihir iddiası üzerinden Hz. Mûsâ'nın nübüvvetinin mucizevî yönünü öne çıkarmakta olan Mâtürîdî'ye göre bu mucizeler, dönemin yaygın olan sihir anlayışıyla ilişkilendirilerek, toplumun dikkatini çekmek ve onları hakka yönlendirmek amacıyla bilhassa seçilmiştir. Yukarıdaki ayette Allah tarafından Hz. Mûsâ üzerinde yaratılan iki mucize söz konusudur. Nitekim Allah ona elini koynuna sokmasını ve asasını yere atmasını emretmiştir. Hem eli hem de asası insanların normalde gördüklerinden farklı bir hal almıştır. Eli, bembeyaz bir renk alırken, asası yere değer değmez bir yılan dönüşmüştür. İnsanlar yine Hz. Mûsâ'yı sihirbaz olmakla itham etmişlerdir. Bunun sebebi o dönemde Hz. Mûsâ'nın yaşadığı bölgede sihrin çok yaygın olmasıydı. İnsanların gündelik hayatları sihrin çevresinde dönüp dolaşıyordu.⁴⁸

A'râf Suresi'nin 103-120. ayetlerini tefsirinde ayrıntılı bir şekilde ele alan Râzî, Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı gönderilişini anlatmaktadır. Hz. Mûsâ'ya verilen mucizelerin önemine dikkat çeken Râzî, bu mucizeler vesilesiyle Firavun ve çevresindekilere ilahi kudretin gösterildiğini ve söz konusu mucizelerin peygamberlik delili ve ilahi hikmetlerin bir yansıması olarak ortaya konulduğunu ifade etmektedir.⁴⁹

Hz. Mûsâ'nın, yukarıda bahsi geçen ayetlerde anlatılan mucizelerine değinen bir diğer ayeti (Yûnus suresi 75-82.) Mâtürîdî, şöyle yorumlamıştır: Hz. Mûsâ'nın getirdiği delil ve mucizeleri inkârcılar "büyü" olarak nitelendirmişlerdir. Bu şekilde nitelendirilmesi onların gözünde mucizelerin hakiki dayanağı ve gerçeği olmayan bir durum olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden delillere "büyü" deme eğiliminde oldukları söylenebilir.⁵⁰ Mâtürîdî, Tâhâ Suresi 56-73. ayetlerin tefsirinde ise şunları söylemiştir: Firavun'un inkârı ve meydan okuması, kibir ve sapkınlığın göstergesidir. Hz. Mûsâ'nın asasının yılan olması ve Firavun'un sihirbazlarıyla olan karşılaşması, Hz.

⁴⁶ Hz. Mûsâ'ya Allah tarafından 'Asanı at!' buyrulması, onun sergilediği hadisenin, Allah'ın iradesi uyarınca gerçekleşen bir mucize olduğuna; ejderha haline dönüşen asanın yuttuğu şeylerden 'onların uydurdukları şeyler' söz edilmesi de Firavun'un sihirbazlarınca sergilenen sihrin göz boyama ve illüzyon olduğuna işaret eder.

⁴⁷ el-A'râf, 7/103-120. Benzer içerikle Yûnus, 10/75-82, Tâhâ, 20/56-73 ile eş-Şuarâ, 26/29-51. ayetleri arasında asanın atılması ve yılan dönüşmesini aktarılmaktadır.

⁴⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, 6/25.

⁴⁹ Râzî, *Mefâtilhu'l-Gayb*, 10/529-548; 11/4-20.

⁵⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, 7/106-111.

Mûsâ'nın peygamberliğinin ve delillerinin sihirden bütünüyle farklı olduğunu göstermek içindir. Firavun'un sihirbazlarının iman etmesi de Allah'ın kudretine karşı konulmaz bir delil olarak ortaya konulmaktadır.⁵¹ Bu olay bir anlamda mucizenin sihirle kıyaslanamayacak kadar güçlü olduğunun bir göstergesi olarak anlaşılabilir.

Râzî, Yûnus sûresi 75-82. ayetlerin tefsirinde; söz konusu ayetlerin Hz. Mûsâ'nın getirdiği ilahi mesaja Firavun ve halkının karşı koymaları ve onu sihirle itham etmeleri ile ilgili olduğunu söylemiştir. Bu ayetler, Hz. Mûsâ'nın Firavun ve kavmiyle karşılaşmasını, onların bu durumu sihir olarak adlandırmalarını ve Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mucizelerin bu tür ithamlarla karşılaşmasını anlatmaktadır. Müfessir, Firavun ve yanındakilerin bu durumu, Hz. Mûsâ'nın gücünü kırmak ve otoritesini zayıflatmak maksadıyla bir strateji olarak ortaya koymuş olduklarına dikkat çekmektedir. Ona göre Hz. Mûsâ, sihirbazların ortaya koyduklarının gerçekte halkı aldatma/göz boyama mahiyetinde olduğunu söyleyerek bu yapılanın aslında yanıltıcı bir illüzyon olduğuna işaret etmektedir. Râzî bu yaklaşımıyla Hz. Mûsâ'nın mucizesinin, sihirbazların iddiasını çürüterek ilahi kudretin ve hakikatin üstünlüğünü gösterdiğini ifade etmektedir.⁵²

Râzî, Tâhâ Suresi'nin 56-73. ayetlerinin tefsirinde ise olayların dini ve tarihsel boyutuna değinmekle beraber ayetlerdeki kelime ve terkipler üzerinde ayrıntılı bir dilsel analiz de yapmaktadır. Sihrin insanın algı ve gözlerini yanıltan bir özelliğe sahip olduğunu, sihirbazların gerçekleştirdiği olayların bir göz boyamadan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Hz. Mûsâ'nın mucizesi söz konusu yanıltmayı yok ederek hakikati ortaya koymuştur.⁵³

Sihrin ya da büyüünün varlığına dair delil olarak en çok öne sürülen iddialardan biri de Felak sûresidir: *"De ki: "Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğünde gecenin şerrinden, düğümlere nefes edip üfleyen (büyücülerin) şerrinden ve hased ettiği zaman hased edicinin şerrinden karanlığı yok eden sabah aydınlığının Rabbine sığınırım."*⁵⁴

Mâtürîdî, Felak sûresinin tefsirinde sihir hakkındaki düşüncelerini bir arada yeniden vermektedir. Ona göre sihir temelde gerçekliği olmayan bir yanılsama ve göz aldanmasıdır. O, gerçek bir güçten ziyade insanların zihinlerini, algılarını yanıltarak etkileyen ve korku veren bir uygulamadır. Dolayısıyla Mü'minler Allah'ın koruyuculuğuna güvenmeli ve Allah'a sığınmalıdır. Çünkü sihrin etkisi sadece algısaldır ve ilahi kudretin yanında bir gerçekliği yoktur.⁵⁵

Râzî, Mu'tezilî alimlerin Yahudi Lebîd b. A'sâm'ın Hz. Peygamber'i sihirle etkilediğine dair rivayeti kabul etmediğini söylemektedir. Kâdî'nin görüşüne göre, bu tür bir olay bir peygamberin peygamberliğini zedeler ve gayr-i müslimlerin iddialarını doğrular. Ancak Allah, peygamberini korur. Sihrin bir peygamberin dini tebliğini veya aklını etkilemesi mümkün değildir. Ancak Ehl-i sünnet alimleri, bu rivayetin sahih olduğunu kabul ederek, Hz. Peygamber'e yönelik sihrin, onun bedensel olarak etkilenmesiyle sınırlı kaldığını, dini tebliği veya aklî melekelerini zedelediğini savunmaktadırlar.⁵⁶

Kur'an'da yer verilen sihrin daha spesifik ve özel bir anlamı olduğuna dair görüşler de vardır. Bu anlam sihrin tamamen aldatma olduğunu ortaya koymaktadır. Sait Şimşek, Hârût-Mârût konusuyla ilgili şu şekilde bir açıklama yapmıştır: *"Mu'tezile ve Ehl-i sünnet'in bazı âlimlerine göre sihir sonucu ortaya çıkan görüntülerin tamamı hayalidir; göz boyamaktan ibarettir, bunların bir gerçekliği yoktur. Diğerlerine göre ise gerçekliği vardır. Belirtmek gerekir ki Kur'an-ı Kerim'de söz konusu edilen sihrin tamamı, gerçekliği olmayan göz boyama ve el çabukluğu sonucu olan şeylerdir. Biz de sihrin bir gerçekliğinin bulunmadığı kanaatindeyiz. Çünkü büyü ile uğraşanların çoğunun sefil bir hayat yaşadıklarını biliyoruz. Gerçekten eşyanın hakikatini değiştirme imkânları bulunmuş olsaydı, önce kendilerini bu sefaletten kurtarırlardı. Yöneticileri devirir ve kendileri yönetimlerin başına geçerlerdi."*⁵⁷ Görüldüğü üzere sihrin etkisi ya da etkisizliği hakkında farklı görüşler ortaya konmuştur. Ancak

⁵¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, 9/274-288.

⁵² Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 12/443-445.

⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 15/537-543.

⁵⁴ el-Felak, 113/1-5.

⁵⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, 17/399-407.

⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 23/581-593.

⁵⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 1/129.

insanların peygamberleri sihirbazlık ile itham ettiğine ve sihrin bir aldatmaca olduğuna dair başka ayet-i kerimelerde vardır.⁵⁸ Çok sayıda ayet mucize ve sihrin aynı şey olmadığını ifade etmektedir.⁵⁹ Gerek tarihsel sürece bakıldığında gerekse ilgili ayetler dikkatle incelendiğinde sihir- büyü insanlık tarihinde hem rağbet görmüş hem de inanca konu olmuştur. Allah'ın, Zâriyât suresinde zikrettiği üzere gelen her vahyin sihir, her elçinin de büyücü olmakla itham edildiği ifadelerinden *sihir-büyünün* köklü ve yaygın bir inanç olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁰

Ayetlerin bütünlüğüne bakıldığı zaman Kur'an'ın büyüü her zaman hayal ettirme, uydurma iş, tuzak, basiretsizlik, gözlerin yanılsaması ve aldatılması bağlamında zikrettiği görülmektedir. Aslında Firavunun sihirbazlarının onun güdümünde olmaları da sihir-büyünün hakikatinin bulunmadığını gözler önüne sermektedir. Firavun'un sihirbazlara tehditler savurması sihirbazların acziyetini göstermektedir. Yine sihrin iki melek tarafından Babil'de insanlara imtihan amacıyla öğretildiği de bir Yahudi gayretidir.⁶¹

Şu iki hususu da belirtmekte fayda vardır. Birincisi, sihir ile mucize arasındaki fark; mucizenin benzerinin yapılmasının mümkün olmayışıdır. Çünkü mucizede el çabukluğu söz konusu olmadan fizik kanunlarına aykırılık vardır. Sihirbaz ya da büyücünün, sihir veya büyüünün benzerinin hatta daha iyisinin yapılabilmesi ise mümkündür.⁶² İkincisi, Peygamberlere sihirbaz-büyücü denmesi haricinde mecnun da denmiş, alaycı tavırlar sergilenmiş, atalar inancı ön plana çıkartılarak beşer bir peygambere itiraz edilmiş, peygamberleri davalarında aciz bırakabilmek için onlardan olmadık isteklerde bulunulmuştur.⁶³

2.2. Sihir ile İlgili Hadisler ve Yorumlar

Hadis külliyatlarında sihir-büyü konusunda çok sayıda rivayet yer almaktadır. Sihir-büyünün varlığı hakkındaki rivayetlerin tevhide aykırı olan çeşitleri dince haram kabul edilip yasaklanmış, tevhide aykırılık teşkil etmeyenleri ise nakledilmeye devam edilmiştir.

Hiz. Aişe'den nakledilen bir rivayete göre Züreykoğullarından Lebîd isimli biri Hiz. Peygamber'e büyü yapmıştır. Bu durumdan dolayı Hiz. Peygamber, yapmadığı bir şeyi yapıyormuş gibi hayal etmeye başlamıştır. Günün birinde de Hiz. Peygamber, Hiz. Aişe'nin yanında dua eder ve duayı tekrarlar. Sonra Aişe'ye; "Allah'tan bana bildirmesini istediğim şeyi Allah'ın bana bildirdiğini anladın mı?" diye sorar. Hiz. Peygamber kendisine iki kişi geldiğini birinin baş ucunda diğerinin ayak ucunda durduğunu, birinin rahatsızlığını sorduğunu diğerinin büyülenmiş diye cevap verdiğini, büyüünün Lebîd tarafından tarak, saç ve hurma tohumu ile yapıldığını ve bir kuyuda bulunduğunu anlatır. Hiz. Peygamber, bazı sahabelerin o kuyuya gittiklerini, döndüklerinde kuyu suyunun kına gibi kırmızımı, hurmaların ise şeytan başı gibi olduğunu söyler. Hiz. Aişe, Hiz. Peygamber'e sihri çıkarıp çıkarmadığını sorduğunda, Allah'ın kendisine sağlık verdiğini, kendisinin de insanlara bir kötülük bulaşmasından korktuğunu söylemiştir. Rivayete göre daha sonra o kuyu Hiz. Peygamberin emriyle kapatılmıştır.⁶⁴

Kaynağı Zeyd b. Erkam olan bir rivayet de Hiz. Peygamber'e bir Yahudi tarafından sihir yapıldığı, bundan dolayı O'nun uzun süre hastalandığı, bu durumun melek Cebrail tarafından 'ip düğümlenerek yapılan sihrin kuyuya atıldığını ve bir adamın onu oradan çıkarmasının' bildirildiği şeklindedir. Rivayete göre Hiz. Ali o sihri kuyudan çıkartmış, iplerin düğümleri çözülünce de Hiz. Peygamber rahatlamıştır. Hiz. Peygamber, bu durumu onu yapan Yahudi'ye söylemediği gibi ölünceye kadar da

⁵⁸ eş-Şuarâ, 26/153; en-Neml, 27/13; el-Kasas, 28/36; el-İsrâ, 17/101; es-Saf, 61/6; el-En'âm, 6/7; Hûd, 11/7; el-Enbiyâ, 21/3; Sebe', 34/43; es-Sâffât, 37/15; ez-Zuhruf, 43/30; el-Ahkâf, 46/7; et-Tûr, 52/15; el-Müddessir, 74/24-29; el-Mü'minûn, 23/88-89.

⁵⁹ el-A'râf, 7/131-133: "Eğer onlara bir iyilik gelse, "Bu zaten bizim hakkımızdır" derler. Kendilerine bir kötülük geldiği zaman da Musa ve beraberindekilerin uğursuzluğuna bağlarlardı. Bilmelisiniz ki; onların uğursuzluk saydıkları şey onlara Allah'tan gelmiştir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler. Dediler ki: "Onunla bizi büyülemen için ne kadar mucize getirirsen getir, biz yine de sana inancılar değiliz." Biz de kudretimizin ayrı ayrı işaretleri olmak üzere başlarına tufan, çekirge, haşarat, kurbağa sürüleri ve kan gönderdik. Bütün bunlara rağmen yine de büyüklendiler ve çok suçlu bir topluluk oldular."

⁶⁰ Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İsam Yayınları, 2010), 304.

⁶¹ Bakara Sûresinin 102. ayetindeki ifade Yahudilerin asılsız iddialarını yalanlamak içindi.

⁶² Halil İbrahim Bulut, "Sihrin Hakikati ve Mucize'den Farkı", *Marife Dergisi* 3/1, (2003), 68.

⁶³ Murat Kayacan, *Kur'an'da Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları* (İstanbul: Ekin Yayınları, 2016), 154.

⁶⁴ Buhârî, "Tib", 47.

kendisini bir daha görmemiştir.”⁶⁵

Hız. Peygamber'e büyü yapıldığını anlatan rivayetler dışında Ashabü'l-Uhdud kıssası, bir kral, büyücü, rahip ve köle ekseninde aktarılıp tevhidin galibiyetiyle sonuçlanan, sihri şirk olarak değerlendirilen bir rivayette söz konusudur.⁶⁶

Yine, İbn Ömer'den nakledilen, şarktan geldikleri bilinen iki adamın insanları hayrete sevk edecek şekilde konuşmaları üzerine Hız. Peygamber'in, sihrin bazısının belîğ ifadelerden oluştuğu rivayeti yine sihrin muhteviyatı açısından önemlidir.⁶⁷

Hadis literatüründe yer alan bu tür rivayetler hadis mütehasşısı ve tenkitçileri tarafından incelenerek, rivayetlerde kendi içinde çelişki taşıyan ifadelerin varlığı beyan edilmiştir. Hız. Aişe'den gelen rivayette Lebîd b. A'sam'ın Yahudi olduğu yer almaz ve Hız. Peygamber'in ashabını yanına alarak kuyuya kendisinin gittiği belirtilirken, Zeyd b. Erkam'dan gelen rivayette Hız. Ali'nin gittiği, yine Nesâî'nin rivayetinde bazı sahâbîlerin gittiği söylenir ancak isim verilmez. Hız. Peygamber'in yapmamış olduğu şeyleri yapmış gibi hayal etmesi, eşlerine yaklaşmadığı halde yaklaştığı zannı Hız. Aişe rivayetinde yer alırken Zeyd b. Erkam rivayetinde yoktur. Yine Zeyd b. Erkam rivayetinde ip kuyudan

⁶⁵ Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sünen-i Nesâî* (Konya: Konya Kitapçılık, 2005), "Tahrim", 20.

⁶⁶ Müslim, "Züh'd", 73; "Sizden önceki ümmetler içinde bir padişah, bir de onun sihirbazı vardı. Bu sihirbaz yaşlanınca, padişaha; "Ben yaşlandım, bana genç birini göndersen de ona sihirbazlığı öğretsem" dedi. Padişah da ona bir genç gönderdi. Gencin yolu üzerinde bir rahip bulunmaktaydı. Genç ona uğradı, yanına oturdu ve konuşmalarını dinledi, beğendi. Sihirbaza her gittiğinde rahibe uğrar ve yanında bir süre kalırdı. Sihirbaz ona "niçin geç kaldın?" diye kızar ve döğerti. Delikanlı bu durumu rahibe şikâyet etti. O da şöyle dedi; "Sihirbazdan korktuğunda, 'evdekiler alıkoydular' de; ailenen çekindiğinde de 'sihirbaz alıkoydu' de." Genç, durumu böylece idare edip giderken, bir gün yolda insanların gelip geçmesine engel olan büyük ve yırtıcı bir hayvana rastladı ve kendi kendine "Sihirbazın mı yoksa rahibin mi daha üstün olduğunu işte şimdi öğreneceğim" diyerek bir taş aldı ve "Ey Allah'ım! rahibin yaptıklarını sihirbazın yaptıklarından daha çok seviyorsan, şu hayvanı öldür ki insanlar yollarına devam etsinler" dedi ve taşı hayvana doğru fırlatıp onu öldürdü. Halk da geçip gitti. Daha sonra delikanlı rahibe gelip olayı anlattı. Rahip ona; "Delikanlı! Şimdi artık sen benden daha üstünsün. Zira, sen bu gördüğüm mertebeye erişmişsin. Öyle sanyorum ki, sen yakında bir belâya uğratılacaksın. Böyle bir şey olursa, sakın benim bulunduğum yeri kimseye gösterme!" dedi. Delikanlı, körleri, alaca hastalığına tutulmuş olanları kurtarır ve diğer hastalıkları da tedavi ederdi. Padişahın o sıralarda kör olmuş bir yakını bunu duydu, değerli hediyelerle birlikte delikanlıya gitti ve; "Eğer beni tedavi edersen, bütün bunlar senin olacak" dedi. Delikanlı: "Ben kendiliğimden kimseye şifa veremem. Şifayı ancak Allah Teâlâ verir. Eğer sen Yüce Allah'a inanırsan, ben ona dua ederim, o da (dilerse) sana şifa verir," dedi. Adam iman etti. Allah Teâlâ da ona şifa verdi. Adam eskiden olduğu gibi padişahın yanına gelip meclisteki yerini aldı. Padişah: "Senin gözünü kim iyi etti?" diye sordu. O da: "Rabbim," dedi. Bu defa Padişah: "Senin benden başka rabbin mi var?" diye gürlendi. Adam: "Benim de senin de rabbin Allah Teâlâ'dır," dedi. Bunun üzerine sinirlenen padişah adamı tutuklattı ve gencin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Sonuçta adam gencin yerini söyledi. Delikanlı getirildi. Padişah ona: "Delikanlı, demek senin sihirbazlığın körleri ve alacaları iyi edecek dereceye ulaşmış. Duydum ki sen epeyce işler yapıyormuşsun, öyle mi?" diye sordu. Delikanlı: "Hayır, ben kimseye şifa veremem. Şifa veren Allah Teâlâ'dır" dedi. Padişah delikanlıyı tutuklattı ve rahibin yerini gösterinceye kadar ona işkence ettirdi. Neticede rahip getirildi ve kendisine "dininden dön!" denildi. Rahip bu teklife yanaşmadı. Bunun üzerine padişah bir testere getirip başının tam ortasından rahibi ikiye biçirdi. Rahibin parçalarının her biri bir yana düştü. Sonra Padişahın adamı getirildi ona da "dininden dön!" denildi. Ancak o da kabul etmedi. Padişah onu da parçalarının her biri bir tarafa düşüncüye kadar testere ile başının ortasından ikiye biçirdi. Daha sonra delikanlı getirildi ve "dininden dön (yoksa öleceksin)" diye tehdit edildi, fakat delikanlı direndi. Padişah delikanlıyı adamlarından bir gruba teslim etti ve onlara şu talimatı verdi: "Bunu şu dağın tepesine çıkarın, dininden dönerse ne âlâ, değilse, aşağıya yuvarlayın gitsin." Delikanlıyı götürdüler, dağın tepesine çıkardılar. Delikanlı: "Allah'ım, beni bunların elinden nasıl dilerse öylece kurtar!" diye dua etti. Bunun üzerine dağ sarsıldı ve onlar aşağı yuvarlandılar. Delikanlı sapasağlam yürüyerek padişahın yanına döndü. Padişah ona: "Yanıdakiler ne oldu?" dedi. Delikanlı da; "Allah beni onların elinden kurtardı," dedi. Bunun üzerine padişah, delikanlıyı adamlarından bir başka gruba teslim etti ve; "Bunu Kurkur denilen bir gemiye bindirip denizin ortasına götürün. Dininden dönerse ne âlâ, değilse, denize atın gitsin," dedi. Delikanlıyı alıp götürdüler. O; "Allah'ım, beni bunların elinden dilediğin şekilde kurtar!" diye dua etti. Gemi içindekilerle beraber alabora oldu, hepsi boğuldu. Delikanlı sağ-salim padişahın yanına döndü. Padişah onu görünce; "Yanıdakiler ne oldu?" diye sordu. Delikanlı da; "Allah beni onların elinden kurtardı," dedi ve ilâve etti; "Benim sana söyleyeceklerimi yapmadıkça beni öldüremezsin." Padişah; "Neymiş onlar?" dedi. Delikanlı; "Halkı geniş bir meydana topladı. Beni de bir hurma kütüğüne bağladı. Oktanlığımın bir ok al, yayın tam ortasına koy. Sonra da 'Delikanlı'nın rabbinin adıyla de' ve at. İşte ancak bunu yaparsan beni öldürebilirsin" dedi. Padişah halkı geniş bir meydana topladı. Delikanlıyı hurma kütüğüne bağladı. Sonra delikanlı'nın sadağından bir ok aldı, yayına yerleştirdi. "Delikanlı'nın rabbi olan Allah adıyla" deyip oku fırlattı. Ok, delikanlı'nın şakağına isabet etti. Delikanlı elini şakağına koydu ve oracıkta öldü. Bunun üzerine halk; "biz, delikanlı'nın rabbine iman ettik," dediler. Daha sonra durumu padişaha ileterek; "Gördün mü çekindiğin şey nihâyet başına geldi; halk iman etti," dediler. Bunun üzerine padişah, sokak başlarına büyük hendekler kazılmasını emretti. Hendekler ateşle doldurulmuştu. Padişah; "bu yeni dinden dönmeyen herkesi, zorla ateşe atın," dedi. Emri yerine getirdiler. En sonunda kucağında çocuğu ile bir kadın geldi, bir ara ateşe girmek ister gibi yaptı, sendeledi. Çocuk; "Anneciğim, sık dişini, sabret, çünkü sen hak din üzeresin!" dedi.

⁶⁷ Buhârî, "Tıb", 51.

çıkarılıp düğümler çözülünce Hz. Peygamber rahatlarken, Ahmed b. Hanbel'in eserinde yer alan rivayette söz konusu rahatsızlığın altı ay devam ettiği zikredilmektedir.⁶⁸ Yukarıda yer verilen rivayetler incelendiği zaman bunların ahad olarak gelen haberler iken sonradan meşhur olan rivayetler olduğu görülmektedir. Bu tür haberlere dayanarak Hz. Peygamber'e sihir yapıldığına inanmak yersizdir. Zira ahad haberle itikad caiz olsa bile vacip değildir.⁶⁹

3. Sihrin Gerçekliği ve Etkisi

3.1. Sihrin Gerçekliği

Sihrin gerçekliğinin olup olmadığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi alimler gerçekliğini kabul ederken kimileri de bunu reddetmişlerdir. Kabul edenlerin görüşleri şu şekildedir:

- Din tarafından yasaklandığına ve yapana ceza verildiğine göre sihir bir hakikattir.
- Hakikati olmasaydı Bakara sûresi 102. ayette "karı-kocanın arasını açabildiği ve insana zarar verebildiği" yer almazdı.

- "Düğümlere üfleyen sahirelerin şerrinden Allah'a sığınılması"nın öğütlediği Felak sûresinde istiâze neden emredildi?

- Sihirbazların insanlara nesnelere olduklarından farklı gösterdikleri haberlerinin verildiği A'râf sûresi 116 ile Tâhâ sûresi 66. ayetler sihrin hakikatini ifade etmektedir.

- Hz. Peygambere Lebîd b. A'sam tarafından büyü yapıldığı hadis kaynaklarında geçmektedir ki bu da sihrin hakikatini göstermektedir.

Bunun yanında, sihrin Hz. Peygamber'in sadece bedenine etki ettiği, aklına ve kalbine tesir edemediği, bedene tesirinin de korunmuşluğuna aykırı olmadığı ifade edilmiştir.⁷⁰

Sihrin gerçekliğinin olmadığını iddia edenlerin görüşleri ise şöyledir:

- Sihrin bir göz boyama ve hayal ettirme olduğunu ifade eden Tâhâ sûresi 66, 69 ile A'râf sûresi 116. ayetler sihrin hakikat olmadığını gösterir. Ayrıca sihirbazın yaptığı işte başarılı olmayacağını ifade eden Tâhâ sûresi 80. ayet de sihrin hakikatini reddetmektedir.

- Şayet sihirbazlar iddialarını gerçekleştirebilmiş olsalardı sihir ile mucize birbirine karıştırdı ki bu durumda da mucize peygamberler için delil olmaktan çıkardı.

- Sihirbazların işlerinin yalan ve vehimden ibaret oldukları görülmüş olup, şayet sihirbazlar iddialarını gerçekleştirebilselerdi yerin hazinelerini bulup çıkartır, nice kralların hâkimiyetlerine son verirlerdi.⁷¹

- Lebîd b. A'sam'ın büyü yaptığı ile ilgili hadisin şerhinde, akla ve kalbe değil de bedene tesir ettiği hususunda; Hz. Peygamber'in yapmadığı şeyleri yapmış gibi hissetmesi direkt akıl ve zihin ile ilgili bir durumdur. Bu şerhi kabul etmek, Hz. Peygamber'in geçici de olsa aklının zayıfladığı, vahiyleri aklında tutamadığı ve başka şeyler ile de karıştırdığı sonucuna götürebilir ki bu durumda söz konusu iddialara itiraz edilebilecektir. Ayrıca Hz. Peygamber'e büyü yapıldığını kabul etmek, 'büyülenmiş' ithamını doğrulamak demek olur ki bu, birçok ayette belirtilen Hz. Peygamber'in korunmuşluğu ilkesine aykırı düşer.⁷²

3.2. Sihrin Etkisi

Kur'an ve hadis-i şerifler kaynak alındığı zaman âlimlerin bir kısmı sihrin hakikat ve etkisinin bulunduğunu⁷³ diğer bir kısmı sihrin aslının olmadığına⁷⁴ dair görüş beyan etmişlerdir. Ehl-i sünnet âlimlerinin bir kısmına göre bazı kimseler riyâzet yaparak, harf, isim ve rakamların taşıdığı özellikleri bilerek, uzlete çekilmek suretiyle de başka varlıklar üzerinde etki yapabilecek güce ulaşabilirler.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Beyrut: yy., 1995), 4/63.

⁶⁹ Ali Osman Koçkuzu, *Rivâyet İlimlerinde Haber-i Vâhitlerin İtikât ve Teşri Yönlerinden Değeri* (Ankara: Ensar Neşriyat, 2014), 136-141; Topaloğlu-Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, 304.

⁷⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 3/231-232.

⁷¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 3/231-232.

⁷² el-İsrâ, 17/47: "Biz onların seni dinlerken neye kulak verdiklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zalimlerin, "Siz, sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliyoruz."

⁷³ Eş'arî, Ebû'l-Hasen, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995), 1/349.

⁷⁴ Eş'arî, Ebû'l-Hasen, *el-Lümâ'* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 37.

Cinlerin kötülükleri ile temasa geçerek onlar aracılığıyla olağanüstü şeyler yapabilirler. Bu kısım âlimler yine de her işin failinin Allah olduğunu, Allah dilemezse hiçbir şeyi yapmaya güç yetiremeyeceklerini sihir-büyü vasıtası ile olsa da fiili yaratana Allah olduğunu belirtirler.⁷⁵

“Sihir kelimesi tuzak, hile ve illüzyon anlamıyla birlikte yeniden yorumlandığında ayetlerdeki akışın daha anlaşılır olduğu söylenebilir. Sihir kavramını anlamca büyüye yaklaştıran zayıf hadislerin mevcudiyeti, bu gerçeğin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Kur'an, müşrik Arapları çeşitli batıl inançlar sebebiyle suçlamışsa da “sihir” yapmakla suçlamamıştır. Zira Araplar arasında büyü çeşitleri olan fal okları, rukye, temime, tivele, kehanet vs. ile içki içme alışkanlığı çok yaygın olsa da sihir diye bilinen hokkabazlık ve göz boyama yaygın olmadığı gibi fesat, tuzak ve hile de itibar görmezdi.”⁷⁶ İsmi farklı olsa da batıl inançların akıl, mantık ve bilim ile açıklanması mümkün değildir. Söz konusu inançların ortaya çıkış zamanının bilinemediği gibi bunlar geleneksel anlamda süregelmektedir.⁷⁷

Meleklerin küfür ve şirk içeren şeyleri başkalarına öğretmeyecekleri bu sebeple de insanları sapkınlığa sevk etmeye vesile olmayacakları hususunu göz ardı etmeden “karı-kocanın arasının ayrılması” konusuna dikkatleri çekmek gerekmektedir. Bahsedilen milletler sihir-büyü konusunda o kadar ileri gitmişlerdir ki bu tür bir bozgunculuğu yapanlar toplumun fesadına sebep olabilecek kadar çirkinleşmiş durumda olup daha başka ne düzenbazlıklar, fitneler, huzursuzluk ve karmaşa çıkartmasınlar?⁷⁸

Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerde vurgulu bir şekilde belirtildiği üzere sihir şeytan işidir. Kısa ve net bir şekilde söylemek gerekirse: “Şeytanın yardımıyla yine şeytana yaklaşma ve ona ilticâ etmek demek olan sihir, insanların aslında gördüğü gibi olmayan bir şeyi, gördüğü gibi zannetmelerine hatta vehmetmelerine yol açan ve insanın gözünü doğrudan etkileyen bir mekanizmadır.”⁷⁹ İlahi dinler ve İslam, cehalet ürünü tüm anlayışları yıkarak tevhidi ilke edinmiş sadece Allah'ın hâkimiyetini tesis etmeyi emretmiştir.⁸⁰ Müslümanlar da tarihin her devrinde örneği görülen tevhid hakikatini yeniden inşa etmeli, her ne ad altında olursa olsun yegâne gücün Allah'a ait olduğunu, O'nun dilemesi olmadan hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceğine iman etmelidir. Çünkü yaratana, yaşatan ve öldüren tek güç Allah'tır.⁸¹

Tüm semavi dinler sihirle uğraşmayı büyü yapmayı şirk ve küfür olarak nitelendirmiş, bu konuda çok ciddi bir tavır takınmışlardır.⁸² Eski Ahit'te (Tevrat); 'efsun işiyle meşgul olan kadının öldürülmesi gerektiği,⁸³ 'cin işleriyle uğraşanlar ile bakımcılık yapanlara itibar edilmemesi ve müneccim/sihirbaz mesleklerine girilmemesi vurgulanmaktadır. Ayrıca cin işleriyle meşgul olanların yahut bakımcılığı meslek edinenlerin bizzat öldürülmesi⁸⁴ yer almaktadır. Ayrıca büyücülük ve müneccimlik başa gelecek şeylerden kurtaramaz anlamında görüş bulunmaktadır.⁸⁵ İncil'de de sihir-büyü ile ilgili yasaklamalar bulunmaktadır.⁸⁶ Hristiyan bilginleri büyücülüğü; puta tapma, zina ve hırsızlık gibi kötülükler ile eşdeğer görmüşlerdir. Halk arasında büyü yaygınlık kazanınca 1324 ve 1484 yıllarında çıkarılan papalık ferman ile büyücülük dinsizlik sayılmış, zındıklık ilan edilip mahkemelerde yargılanmaları suretiyle cezalandırılmışlardır.⁸⁷ Kur'an'da büyücülerin felah bulmayacağı⁸⁸ belirtilerek inkâr edenlerin, yalanladıkları peygamberleri büyücülükle suçladıkları ifade edilmiştir.⁸⁹ Peygamberlerin tevhid mücadelesini boşa çıkartmak için önce onları yalanlamışlar sonra da onların sihirbaz olduklarını iddia etmişlerdir. Peygamberler elinde yaratılan mucizeleri de böylelikle örtmeye

⁷⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 3/213-235.

⁷⁶ Osman Cengiz, “Sihir Kavramı Üzerine Semantik Bir İnceleme”, 197.

⁷⁷ Sevda Çetin, *Lübnanlı Yazar Tevfik Yûdsuf 'Avvâd ve Yapıtlarında Öne Çıkan Toplumsal Sorunlar* (Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2022), 186.

⁷⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/449-450.

⁷⁹ Hüseyin Doğan, “Sihir Din İlişkisi”, 532.

⁸⁰ İlyas Çelebi, “Geçmişten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi”, 205.

⁸¹ el-Bakara, 2/258; el-Hicr, 15/23.

⁸² Adil Bebek, “Ana Kaynaklara Göre Sihir”, *Kur'an Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi* Sayı 1/9, (1998), 61.

⁸³ *Kitab-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003), Çıkış, 22/18.

⁸⁴ Levililer, 19/26,31; 20/27.

⁸⁵ İşaya, 47/8-14.

⁸⁶ Matta, 2/1-12; Markos, 3/22-30.

⁸⁷ Tanyu, “Büyü”, 6/501-506.

⁸⁸ Tâhâ, 20/69.

⁸⁹ el-Bakara, 2/102; el-Hicr, 15/6; ez-Zuhruf, 43/49; ez-Zâriyât, 51/39; es-Saf, 61/6.

çalışmışlardır.⁹⁰ “Sihri öğrenen veya yapan kâfir olur. Ne var ki, zararından korunmak amacıyla öğrenen kimse mü’min olarak kalır.”⁹¹

Sihir-büyünün etkisi ile ilgili delil gösterilen ayet; Bakara sûresinin 102. ayetidir. Burada; “...Babil’de Hârût ve Mârût adlı iki melek üzerine indirilen şeyleri öğretiyorlardı...” cümleinin başındaki ‘ma’ alimler tarafından iki şekilde değerlendirilmiştir. Bunlar olumsuzluk ifade eden ma ile ismi mevsul ma’sıdır. Bu sebeple hangisi tercih edilmişse ona göre değerlendirilmiş ve farklı sonuca ulaşmıştır. İsmi mevsul şeklinde değerlendirenler; ‘insanlara sihir ve Bâbil’de Hârût-Mârût adlı iki melek üzerine indirilen şeyleri öğretiyorlardı’⁹² anlamını vermişlerdir. Olumsuzluk ‘ma’sı şeklinde değerlendirenler ise; melek kabul edilen Hârût ve Mârût’a bir şey indirilmemişti’ anlamını vermişlerdir. Ancak; ayete daha dikkatli bakıldığı zaman, “Onlar, insanlara büyü, bir de iki meleğe indirilene öğretiyorlar” şeklindeki mana şu şekilde olmaktadır; büyü başka bir şey, meleklere indirilen başka bir şeydir ve ikisi birbirinden ayrılmaktadır.⁹³

Son zikredilen anlamda, bahse konu melekler sihir ile muhatap değildir. İndirilen şey de bir sihir değildir. Meleklerin büyü ve sihir öğrettiklerine dair iddia, bozguncu ve art niyetlilerin aldatma ve hileye yönelik istedikleri gibi kullanabildikleri bir veri olmakta ve sihir-büyünün etkisine dair bir söyleme dayanak gösterilmektedir. Buradaki bilgi ise; Babil ve Mezopotamya bölgesinde yaşayan ve yaygın bir şekilde sihir-büyü ile uğraşanların halkı saptırmalarını önlemek ve tevhid inancını yerleştirmek için indirilmiştir.⁹⁴

Kelam alimleri insanların akıl ve vicdan sahibi olmaları nedeniyle Allah tarafından bir peygamber göndermemiş bir kitap indirmemiş olsa da gerçeğe ulaşacak yeteneğe sahip olduklarını söylemiştir.⁹⁵ Dolayısıyla Müslümanların kendilerine indirilen kitapta yazan ve gönderilen peygamberinin söyledikleri dışında söylenti, hurafe, uydurma ve sapkın düşüncelere itibar etmemeleri beklenmektedir.

Tevhid dini İslam’ın mensupları, sihir ve büyüden uzak durarak Allah’ın hâkimiyetine inanmalı ve bu inancı hayatlarına yansıtmalıdır. İnançlarının gereği olarak insan ve cin şeytanlarının fısıltılarına aldırış etmeksizin dini ve bilimsel hakikatleri özümsemeleri Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şerifleri incelemeleri bir diğer önemli beklenti olmaktadır. Çünkü tarih boyunca toplumlarda var olan egemen varlık anlayışları aynı zamanda toplumların bilgi edinme yollarını göstermektedir. Genelde ilahi dinler özelde İslam öncesi toplumlar bireysel ya da toplumsal yaşamlarında çözüm üretilmeyen her bir hususta ihtiyaç ve zaruret durumlarına göre sihir-büyü, kehanet ve tılsım gibi yöntemlere müracaat etmişlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sihir, hakkı batıl, batılı hak gibi gösterebilme özelliğinden dolayı Semavi dinler tarafından yerilmiş ve yasaklanmıştır. İçeriğinde gizemli bir sebep, görünüşünde cezbedici, uygulandığında hile ve kötü niyet söz konusudur. Tevhidin hakikatine aykırı olduğu için ilahi iradeyi boşa çıkararak bir durumdur. Herkes tarafından bilinmeyen birtakım sebeplerle ortaya konulduğu için harika zannedilebilmektedir. İmâni zayıflık ya da ahlaki eksiklik sihrin teşebbüs sebebi olabilmektedir.

Sihirbazlar sihir için mümkün olan sanattan edebiyata, felsefeden dine, bilimden kültüre her türlü kaynağı kullanabilmektedirler. İlmi verilerin halkı tatmin etmemesi, gerekli ve yeterli çalışmaların yapılmaması gibi sebepler günümüzde de hâlâ sihir-büyünün etkin bir şekilde varlığını sürdürmesinde etkili olmuştur.

Sırf yalan ve kandırmacadan ibaret olan sihir-büyü ile bir gerçeğin suiistimal edilmesi sonucu ortaya çıkan sihir-büyüyü birbirinden ayırt etmekte fayda vardır. Günümüzde fizik, kimya, biyoloji, tıp

⁹⁰ İshak Özgel, “Bir Üstünlüğün İtirafı Anlamında Kur’ân’da, Muhalifler Tarafından Peygamberlerin Sihirbazlıkla İtham Edilmeleri”, *VI. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* 21 Nisan 2003, (2006), 120.

⁹¹ Zamehşerî, Muhammed b. Ömer, *Keşşâf* (Kahire: Dâru’l-Edyân li’-Türâs, 1987), 1/172.

⁹² Bekir Topaloğlu, vd., *İslam’da İnanç Esasları* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 247.

⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/370-372.

⁹⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 2/217-218.

⁹⁵ Abdülkâhir Bağdâdî, *Usûli’-d-Dîn* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1928), 254-255; Neseî, Ebu’l-Mu’in. *Tabsiratü’l-Edille* (Ankara: DİB Yayınları, 1993), 1/41-42; Sâbûnî, Nüreddin. *Mâtüridiyye Akâidi* trc.: Bekir Topaloğlu (Ankara: DİB Yayınları, 1998), 94.

ve eczacılık gibi fen bilimleri ile psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimler, sahasına giren konular üzerinde çalışma yürütmekte, geçmişte izah edilemeyen basit hile ve aldatmacalara açıklama getirmektedirler. Modern teknoloji ile birlikte gelişen iletişim araçları ile insanlar kendilerine ulaşan her şeye hemen inanmamakta, araştırma yoluyla hakikati elde etmeyi tercih etmektedirler.

Sihirbaz ve büyücüler bir takım olağanüstü güçlere sahip olsalardı, başka olağanüstü güçlerle irtibat halinde olup onları kullanabilselerdi, ya da diledikleri gibi tasarrufta bulunabilselerdi, şüphesiz her şeye hâkim ve sahip olurlardı. İstedikleri toplumlar üzerinde hâkim olurlar, istedikleri düşmanlarına galip gelirler ya da kendilerine yapılan baskı ve zulümlerden kurtulabilirlerdi. Oysa yaptıkları aldatmaca ve tuzaklar karşılığı ücret alarak geçimlerini temin etmektedirler. Gerek toplum gerekse kişi olarak düşmanlarının kalbine korku salmak, onlar üzerinde etkili olarak kendilerine yaşam alanı açmayı tercih etmişlerdir.

Bütün bunlardan hareketle günümüze gelecek olursak büyücülük ve sihirbazlık hâlâ cahil halk tarafından itibar edilen bir durum olarak karşımızda bulunmaktadır. Kendisini insanlar nezdinde itibar gören çeşitli unvanlarla adlandırmak suretiyle özellikle ikna yeteneklerini kullanarak birtakım güçlere sahip oldukları imajıyla aldatmalarına devam etmektedirler. Sihirbaz ve büyücüler özellikle karşısındaki kişi ya da kişileri bir takım yalan ve uydurmalar ile yaldızlı sözler sarf ederek, telkin yoluyla kafasını bulandırıp aklını çelerek, ikna ile fikrini değiştirip kendi istediği hale getirmektedir. Onlar, telkin yoluyla doğruyu yanlış, yanlış doğru; hakikati yalan, yalanı hakikat göstererek kabul ettirebilmekte, insanların korkularını kullanmakta ve bu yolla onları etkilemektedir.

Birtakım ritüeller yoluyla hakikati olmayan bazı iddialar ileri sürülmekte ve doğru bilgiye uzak insanlar etki altına alınmaktadır. Bu iddia ve ritüellerin kaynağı, insanları, sıradan insanların sahip olmadığı bazı bilgi ve güce kendilerinin sahip olduklarına inandıran büyücü ve sihirbazlardır. İddiaların hakikatinin olduğunu ispatlama çabasına giren büyücü ve sihirbaz için her yöntem meşru olmaktadır. Her insanın, hayatında karşı karşıya kalacağı her durum sanki bir gizem veya sır varmış gibi aktarılarak yaygınlaştırılan bu tür inançlar çok çaba sarf etmeden karşılık bulabilen bir durumu doğurmaktadır.

Bir başka açıdan bakarsak; kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte geri kalmış ya da az gelişmiş halk tabakaları çok daha etkin ve hızlı bir şekilde manipüle edilebilmekte; medya organları tarafından adeta modern sihirbazlık yöntemleri kullanılmaktadır. Her insanın bir zaafı olduğu gerçeğinden hareketle özellikle onların korkuları ile kurtulmak istedikleri sıkıntıları veya çözmek istedikleri problemleri suistimal ederek kendilerine menfaat elde etmek isteyen insanlar sanatlarını icra etmeye devam etmektedir. Bu olguya meslek açısından bakan insanlar çok değişik isim ve yöntemlerle aslında büyü veya sihirle alakası olmadığı halde insanların şikayetlerini büyü veya sihir olarak nitelendirip aldatmaktadır. Büyücü ve sihirbazlar içeriği bilinmeyen bazı olayları menfaat devşirmek için kategorize ederek ve kendileri de bilmedikleri halde biliyormuş gibi içinde yaşadıkları toplumun yabancı olduğu kelime ve nitelemeler kullanarak profesyonel tavırlar sergilemektedirler. Bilime aykırı olduğu gibi toplumun inanç ve geleneklerine de aykırı olan temelsiz ve modern bazı ritüeller ile insanlar etki altına alınmaktadır. Bu noktada özellikle inançlı insanların inandıkları değerler üzerinden spekülasyon üreten insanlara karşı, toplumu bilinçlendirmeye yönelik faaliyetler gerçekleştirilmeli, onlara doğru bilgi verilmelidir.

Kaynakça

- Albayrak, Halis. *Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi*. İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Beyrut: yy., 1995.
- Ateş, Ali Osman. *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü*. Ankara: Beyan Yayınları, 2011.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Bağdâdî, Abdülkâhir. *Usûli'd-Dîn*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2018.
- Bebek, Adil. "Ana Kaynaklara Göre Sihir". *İlmi Araştırmalar Dergisi* 1/9 (1998), 61-65.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîh-i Buhârî*. 16 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987.
- Bulut, Halil İbrahim. "Sihrin Hakikati ve Mucize'den Farkı". *Marife Dergisi* 3/1 (2003), 59-70.
- Cebeci, Lütfullah. *Kur'an'a Göre Cin-Şeytan*. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.
- Cengiz, Osman. "Sihir Kavramı Üzerine Semantik Bir İnceleme". *DEÜİFD* 48 (2018), 169-200.

- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1984.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed. *Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- Çelebi, İlyas. "Sihir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 37/170-172. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çelebi, İlyas. "Geçmişten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (2002), 199-254.
- Çetin, Sevda. *Lübnanlı Yazar Tefvik Yûdsuf 'Avvâd ve Yapıtlarında Öne Çıkan Toplumsal Sorunlar*. Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2022.
- Doğan, Hüseyin. "Sihir Din İlişkisi". *XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı & Gnostik ve Okültizm Sempozyumu* (2012), 511-535.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehber Yayınları, 1990.
- Ebü'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî. *el-Külliyât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen, *el-Lüma'*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed. *Tehzîbu'l-Luga*. Kahire: Dârü'l-Kâtibi'l-Arabî, 1967.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-Ayn*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İhyâu Ulûmi'd-Din*. çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınları, 1995.
- Gündüz, Şinasi. "Eski Harran'da Sihir ve Büyü Ritüeli Olarak Kurban". *Milel ve Nihal* 2/1 (2004), 5-11.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed. *Mücmelü'l-Lügâ*. Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1986.
- İbn Haldûn. *Mukaddime*. haz: Süleyman Uludağ 14. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- İbn Kesir. *Tefsîru'l-Kur'anî'l-Azim*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1933.
- İbnü'l-Manzûr. *Lisanü'l-Arab*. 2. Baskı Beyrut: Dâru'l-Marife, 1887.
- İhvani Safâ. *Resâilü İhvani Safâ*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1957.
- Karadaş, Çağfer. "Büyü ve Din -İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme". *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2004), 111-135.
- Kayacan, Murat. *Kur'an'da Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2016.
- Kılıç, Sami. "Çocuk Sahibi Olmak İçin Dinsel-Sihirsel Bir Uygulama: İrk Atma Ocağı (Takmak Köyü-Elif İskeçe Örneği)". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 63 (2012), 297-310.
- Kitab-ı Mukaddes*. 2. Basım, İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003.
- Koçkuzu, Ali Osman. *Rivâyet İlimlerinde Haber-i Vâhîtlerin İtikât ve Teşri Yönlerinden Değeri*. Ankara: Ensar Neşriyat, 2014.
- Komisyon. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. 17 Cilt, thk.: A. Vanlıoğlu İstanbul: Dârü'l-Mîzân, 2005.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Haccâc. *Sahîh-i Muslim*. 8 Cilt, İstanbul: İrfan Yayınları, 1988.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sünen-i Nesâî*. 3 Cilt, Konya: Konya Kitapçılık, 2005.
- Nesefî, Ebu'l-Mu'în. *Tabsiratü'l-Edille*. 2 Cilt, nşr.: Hüseyin Atay, Ankara: DİB Yayınları, 1993.
- Özgel, İshak. "Bir Üstünlüğün İtirafı Anlamında Kur'ân'da, Muhalifler Tarafından Peygamberlerin Sihirbazlıkla İtham Edilmeleri". *VI. Kutlu Doğum Sempozyumu, 21 Nisan 2003*, (2006), 117-132.
- Rağıp el-İsfehânî. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1996.
- Râzî, Fahreddîn b. Ömer. *Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Sâbûnî, Nûreddîn. *Mâtürîdiyye Akâidi*. trc.: Bekir Topaloğlu, Ankara: DİB Yayınları, 1998.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. 5 Cilt, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Tabatabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin. *el-Mîzân*. Tahran: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, trz.
- Tehnevî. *Keşşafu Istilâhâti'l-Fünûn*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984.
- Tanyu, Hikmet. "Büyü". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/501-506. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Topaloğlu, Bekir-Çelebi, İlyas. *Kelam Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslâm'da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Uygur, Hatice Kübra. "İslam, Hıristiyanlık ve Yezidilik Perspektifinde Büyüsel Pratikler: Midyat Örneği". *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (2013), 153-166.
- Varlı, Mustafa. *Bid'at, Hurafe ve Batıl İnançlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eflatun Matbaacılık, 2015.

Zamehşerî, Muhammed b. Ömer. *Keşşâf*. tah.: M. Hüseyin Ahmed, Kahire: Dâru'l-Edyân li't-Türâs, 1987.